

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ (КЕЙСІВ) У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У статті розглянуто навчальні ситуації (кейси), які надають процесу підготовки майбутніх учителів до професійно орієнтаційної роботи у вищому навчальному закладі позитивно-стимулюючого характеру; відібрано та обґрунтовано одну з навчальних ситуацій (кейсів): "Упевнена поведінка".

Ключові слова: кейс, коучінг.

Як відомо, згідно із дидактичними дослідженнями, навчальні ситуації є одним з видів навчання у проблемному методі (І. Лернер, О. Матюшкін, М. Махмутов) [3; 4; 5]. Педагогічний потенціал навчальних ситуацій або кейсів дуже вагомий під час підготовки майбутніх учителів до професійно орієнтаційної роботи зі старшокласниками, тому що: відбувається постійна взаємодія між педагогами і студентами, проводиться підбір форм поведінки, виникає мотивація власних дій, аргументація вибору професійних та моральних норм, правил етичного спілкування, заняття характеризуються емоційною забарвленістю, створенням атмосфери співпраці і конкуренції одночасно, подоланням конфліктів тощо.

Мета статті – розкрити значення навчальних ситуацій (кейсів) у підготовці майбутніх учителів до професійно орієнтаційної роботи зі старшокласниками; представити та обґрунтувати один з кейсів "Упевнена поведінка".

В основу статті покладено праці дослідників Н. Бордовської, М. Лейблінга, І. Лернера, О. Матюшкіна, М. Махмутова, О. Матвієнко, А. Реан.

Логіка нашого дослідження привела нас до того, що добре підготовлені кейси дозволяють зацікавити студентів у вивченні конкретного предмета; сприяють активному засвоєнню знань з підбору та аналізу інформації; вони сприяють розвитку аналітичних, практичних, творчих, комунікативних, соціальних, рефлексивних навичок [7].

Відомо, що вирішення навчальних ситуацій або кейс-метод зародився на початку ХХ-го сторіччя в Гарвардській школі бізнесу. В англійській термінології *case* - це опис реальної ситуації або *true life* [8]. Кейс будується на подіях, які відбулися в реальності та пропонуються авторами для провокування дискусії, пробудження студентів до обговорення і аналізу та прийняття рішень у навчальній аудиторії. Кейс-метод дозволяє в умовах навчання створити ролеву систему, де студенти можуть зайняти певні соціально-професійні позиції. Зразок штучно створеної навчальної ситуації представляється ефективним засобом підготовки майбутніх учителів до професійно орієнтаційної роботи.

Схему кейсу можна звести до тренінгу по закріпленню знань, умінь та навичок поведінки в певних ситуаціях. Такі ситуації повинні бути наочними та детальними. Навчальні кейси максимально відображають ситуації професійної діяльності. Незважаючи на штучне середовище ситуацій, їх проблема чи сюжет набувають характер практичності, тобто такі, які є в реальній професійній діяльності. Кейс виступає засобом отримання нового знання про ситуацію та поведінку в ній.

У дослідженні ми провели відбір навчальних ситуацій, які б відповідали трьом напрямам або кейсам: "Професійний вибір", "Упевнена поведінка", "Мотивація успіху".

Навчальні ситуації кейсів вирішувалися студентами за допомогою такого прийому коучінгу як **АВС** - техніка [1; 2].

Так, коучінг технологія застосовується для розвитку професійної самосвідомості студентів, почуття відповідальності в обраній сфері діяльності, пред'явлення їм сильних і слабких боків власної діяльності та визначенню кроків покращення результатів праці. Підготовка майбутніх учителів до професійно орієнтаційної роботи передбачає набуття ними ключових навичок та вмінь задавати питання для вирішення професійних задач, а коучінг технологія дозволяє відчути зворотній зв'язок або рефлексію ситуацій.

АВС-техніка як один із прийомів коучінгу отримала пріоритет в роботі, оскільки спирається на п'ять ідей Г. Грема:

- ментальні моделі або зразки - це глибоко вбудовані в розум людей уявлення, завдяки яким навколишній світ набуває сенсу;

- особистісна компетентність як процес постійного уточнення власного бачення ситуації;

- навчання починається з діалогу між членами взаємодії;

- побудова загального бачення пов'язана з прийняттям загальної картини ситуації;

- системне мислення дозволяє побачити глибокі взаємозв'язки, воно циклічне та має постійний зворотній зв'язок

[1].

Вибір цього прийому був не випадковий, оскільки його використання призводить до формування в студентів певних зразків поведінки або власно готують до професійно орієнтаційної роботи із старшокласниками, набуття знань та навичок вирішення ситуацій у діалоговій площині та передбачення наслідків роботи.

Так, прийом АВС-техніка складається з трьох кроків. Крок *А* - розуміння ситуації. На цьому етапі роботи із ситуацією студенти повинні усвідомити її, відчути істину, дати свою назву, щоб відобразити сутність, знайти протиріччя, якщо вони були, визначити об'єм наданої інформації. У кроці *В* потребується усвідомити, що могло би бути кращим або за допомогою якої ідеї можна досягнути бажаного в цій ситуації, чи та попередня істина допомогла отримати бажаний результат. Також у цьому кроці потрібно надати назву цій ситуації після такого перегляду. І як правило, від проблемності ситуації студенти повинні прийти до нейтрального погляду, необхідного для розуміння, як зробити краще у кроці *С*. Тут потребується запропонувати конкретні рішення ситуації.

Отже, якщо коротко, то АВС-техніка складається з таких етапів: *А* - розуміння ситуації, *В* - усвідомлення кращого варіанту її вирішення і *С* - конкретне вирішення.

Наприклад, ситуації за кейсом "Упевнена поведінка" відібрані для студентів у такий спосіб, щоб максимально

відобразити сутність такої поведінки, оскільки підготовка майбутніх учителів до професійно орієнтаційної роботи зі старшокласниками характеризується спрямованістю на побудову конструктивних та гармонійних відносин з навколишніми, оснований на довірі, взаєморозумінні, співпраці. Така стратегія поведінки повинна зберігатись у студентів, коли вони зустрічають труднощі у вирішенні професійних задач. Для їх подолання майбутні педагоги зверталися до соціальних ресурсів або підтримки оточуючих. Невелика кількість студентів обирає рух "від людей" або агресивну позицію з протиставленням себе іншим - рух "проти людей". Звичайно, цей вибір йде їм на шкоду, тому що замкнутість та ворожість призводять до погіршення якості розв'язання навчальних ситуацій.

Упевнена поведінка також передбачає цілеспрямованість у вирішенні ситуацій, оскільки цілі та завдання - це образи очікуваних результатів. Ті студенти, які достатньо чітко уявляли свої цілі, будували дії таким чином, щоб вони дозволили наблизитись до відзначених орієнтирів. Слід зазначити, що не всі цілі, які студенти ставили перед собою, і стали підґрунтям впевненої поведінки. Вони повинні бути реалістичними та конкретними, тобто досяжними для студентів з урахуванням наявності їх можливостей та обмежень. Студентам потрібно визначити для себе цілі в позитивному ракурсі: спланувати те, що хотілось би досягнути, а не те, чого треба уникнути.

Ситуації кейсу "Упевнена поведінка" зорієнтовані на подолання перешкод, які виникають, а не переживання з цього приводу. Навіть якщо студенти ставлять досяжні цілі перед собою та виконують ті дії, які допомагають їм наблизитись до бажаного результату, виникають ті, чи інші труднощі. Але не всі студенти сприймають ці труднощі як деяку даність і реагували по-різному. Так, для невпевнених майбутніх учителів вони перетворюються на недосяжні бар'єри викликають велику кількість негативних емоцій та переживань, а конструктивна активність, спрямована на їхнє подолання, не знаходить місця в діях. Упевнені ж студенти відразу демонструють здібності до раціонального аналізу ситуацій. Вони витрачають власні ресурси і час саме на подолання проблеми, передивляються цілі та шукають інші підходящі способи виходу із запропонованої ситуації.

Гнучкість поведінки, яка передбачає адекватну реакцію на обставини, що швидко змінюються, також повинна мати місце при вирішенні наданих ситуацій. Майбутні вчителі повинні швидко орієнтуватися в ситуації новизни та невизначеності, дуже оперативно передивлятися свої моделі поведінки, які не призводили до позитивних результатів. Дуже яскраво гнучкість поведінки проявляється у спілкуванні. Студенти з упевненою поведінкою змінюють стиль спілкування в залежності від того, з ким відбувається контакт та за якими умовами. Невпевнені ж студенти намагаються постійно сховатися за певну соціальну роль і поводитись без урахування ситуації (наприклад, як учитель, який постійно повчає та краще всіх знає, як все робити, практично "зростається" з цією роллю і не може спілкуватися по-іншому).

Однак, коли обставини потребують раптових дій, то від студентів вимагається поєднати спонтанність із можливістю регуляції. Це стосується не тільки поведінки, але й емоційного плану. Тобто, за необхідністю приховання емоцій та почуттів, які б заважали адекватному сприйняттю даної ситуації, майбутні педагоги намагаються взяти їх під контроль.

Також упевнена поведінка характеризується наполегливістю, але без агресії. Слід зауважити, що впевнена поведінка студентів потребує від них концентрації на відстоюванні власної позиції, а приниження та образи відходять в інший бік. Вони намагаються зберегти гармонійні відношення, поступитися інтересами, не йти на принцип, вирішувати конфлікт гнучко. Ті студенти, які розуміють привілей впевненої поведінки, тримаються спокійно, із достоїнством, їхній погляд відкритий, осанка - рівна, голос - впевнений.

Отже, продемонструємо варіанти розв'язання ситуацій та відповіді студентів з кейсу "Впевнена поведінка". Вони обрані з педагогічного практикуму та спрямовані на виявлення ролі цінностей, якості самооцінки, самокритики та бачення власного "Я", на значення витримки і проявлення ввічливості, зневаження та неповаги інших, стимулювання до самостійних суджень і рішень та вирішенню конфліктів [6].

Так, зміст однієї із ситуацій розкривав конфлікт вчительки математики з учнем, який не реагував на її зауваження, продовжуючи заважати іншим. Таким чином частина уроку була зірвана, тому вчителька вирішила залишити всіх після уроків.

Ми пропонували нашим слухачам використати прийом АВС – техніки [2].

Крок А - розуміння або прийняття ситуації з такими запитаннями:

- Що Ви подумали в цій ситуації?
- Що Ви відчули в цій ситуації?
- Чого Вам не вистачало і що не було представлено або якої інформації не вистачало?
- Що встало в протиріччя Вашим цінностям та переконанням?

Відповідь студентів: "Ця ситуація є типовою для сьогоднішнього дня, адже сьогодні багато учнів зривають уроки вчителям, не даючи можливості навчатися іншим дітям. Така поведінка учня свідчить про повний розрив взаємин з учителем і призводить до ситуації, коли робота вчителя залежить від "милості" учня".

"Подібні конфлікти часто відбуваються з учнями, які мають труднощі в навчанні, коли вчитель веде предмет у даній групі нетривалий час і стосунки між ним та учнями обмежуються контактами тільки навколо навчальної роботи".

У кроці В відбулося усвідомлення кращого варіанту вирішення за допомогою запитань:

- Що могло б допомогти Вам для вирішення цієї ситуації?
- Яка якість, здібність, почуття необхідні Вам в цьому випадку?
- Як би Ви описали ситуацію зараз?

Відповідь студентів: "Такі конфлікти можливі через те, що вчителі часто висувують завищені вимоги до засвоєння предмету, а оцінки використовують як засіб покарання тих, хто не підкоряється вчителю, порушує дисципліну на уроці. У даній ситуації треба учителю знайти правильний підхід до учня, зацікавити його до вивчення предмета, якщо, наприклад, учень відстає у навчанні, треба захопити його даючи індивідуальні завдання, щоб він не відволікав учнів класу: і йому цікаво, і клас спокійно працює".

Крок С передбачав *кращий варіант* вирішення ситуації.

Відповідь студентів: "Учителю можна порадити почитати і проаналізувати педагогічну та психологічну літературу, знайти правильний стиль поведінки, спілкуватися з учнями, уникаючи конфліктів дослідження науковців".

Висновки. Отже, запропоновані нами студентам експериментальних груп кейси мають за мету позитивно-стимулюючий характер під час підготовки майбутніх вчителів до професійно орієнтаційної роботи зі старшокласниками, а також набуття ними вмій і навичок користуватися сучасними техніками і прийомами вирішення навчальних ситуацій.

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у кількісному і якісному аналізі результатів експериментального дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коучинг в обучении: практические методы и техники / [авт. текста Э. Праслоу, М. Рэй]. – СПб.: Питер, 2003. – 204 с.
2. *Лейблинг М.* Коучинг – это просто / М. Лейблинг, Р. Прайор. – СПб.: Питер, 2008. – 144 с.
3. *Лернер И.Я.* Проблемное обучение / И.Я. Лернер. — М.: "Знание", 1974. — 64 с.
4. *Матюшкин А.М.* Актуальные вопросы проблемного обучения // Оконь В. Основы проблемного обучения. [пер. с польск.] / А. М. Матюшкин. — М.: "Просвещение", 1968. — С. 186-203.
5. *Махмутов М.И.* Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей / М. И. Махмутов. — М.: "Просвещение", 1977. — 240 с.
6. Педагогіка: завдання і ситуації: [практикум] / В.Л. Омеляненко, А.І. Кузьмінський, Л.П. Вовк. — [2-ге вид., випр.]. — К. : Знання – Прес, 2006. — 424с.
7. *Смолянинова О.Г.* Диалектические возможности метода case study в обучении студентов [Электронный ресурс] / Ольга Георгиевна Смолянинова. – Красноярск: КГУ. – 2002. Режим доступа: <http://www.lan.krasu.ru/studies/authors/smolyaninova/CASESTUDY/articles/ECASE/ECASE.html>.
8. Современная западная философия: словарь / [сост. В.С. Малахов, В.П. Филатов; редкол.: д-р фил. наук В.А. Лекторский и др.]. – М.: Политиздат, 1991. – 414 с.

Подано до редакції 20.12.10
